

I SLOBODA IZRAŽAVANJA

U periodu na koji se ovaj monitoring izveštaj odnosi, zabeleženo je više slučajeva koji ukazuju na moguće povrede slobode izražavanja.

1. Pretnje i pritisci

1.1. Inspektori interne kontrole MUP-a Srbije, zaduženi za rasvetljavanje okolnosti u vezi sa lepljenjem plakata sa umrlicama *Televizije B92* u Lazarevcu, od 4. aprila nalaze se u policijskoj stanici u ovom gradu, prenosi dnevnik „Politika“. Prema informacijama do kojih je došao ovaj list, interna kontrola pokušava da u Lazarevcu dobije odgovore na pitanja u vezi sa pismom, koje je poslala grupa anonimnih policajaca načelniku beogradske policije. U ovom pismu navodi se da „vrh lazarevačke policije zna ko je lepio plakate sa umrlicama *Televizije B92* i da ceo slučaj želi da zataška“, jer su i sami umešani u zloupotrebe o kojima je *Televizija B92* izveštavala. Podsetimo, plakati su lepljeni tokom emitovanja serijala „Insajder“ o zloupotrebama u rudarskom basenu „Kolubara“. Lazarevačka policija je još u februaru saopštila da ima indicije ko stoji iza umrlica, koje su shvaćene kao pretnje autorima „Insajdera“ i glavnom uredniku *Televizije B92*. U anonimnom pismu policajaca iz Lazarevca načelniku beogradske policije, do koga su došli i mediji, imenom se navodi policajac koji je, među licima koja su lepila umrlice *B92*, video i Nenada Pavlovića zvanog Neks, vozača bivšeg direktora Kolubare, Dragana Tomića. U pismu se takođe navodi da je Nenad Pavlović kućni prijatelj načelnika policije u Lazarevcu, Milana Stefanovića. Nekoliko dana kasnije, 9. aprila, mediji su objavili da je Nenad Pavlović uhapšen u Lazarevcu, pod sumnjom da je organizovao lepljenje plakata-umrlica za *B92* u tom gradu. Policija je saopštila da su uhapšena još trojica od četvorice mladića kojima je, kako se sumnja, Pavlović dao umrlice kako bi ih lepili po Lazarevcu, dok se za četvrtim i dalje traga. Policija istražuje i gde su plakati-umrlice štampani.

Prema Zakonu o javnom informisanju, javno informisanje je slobodno i u interesu javnosti. Niko ne sme da ograničava slobodu javnog informisanja na bilo koji način podesan da ograniči slobodan protok ideja, informacija i mišljenja. Zakon izričito predviđa da niko ne sme da vrši bilo kakav pritisak na javno glasilo i njegovo osoblje, kao ni uticaj podesan da ih omete u obavljanju posla. U svom izveštaju koji se odnosio na period januar – februar 2011. godine, napisali smo da objavljivanje imena novinara i urednika na umrlici kakve su lepljene u Lazarevcu, može predstavljati ugrožavanje sigurnosti nekog lica pretnjom da će se napasti na njegov život. Ugrožavanje sigurnosti novinara, u vezi sa njihovim poslom, Krivični zakonik Republike Srbije tretira kao krivično delo za koje je zaprećena kazna zatvorom u trajanju od

jedne do osam godina. Ono što, međutim, posebno zabrinjava, su informacije da, makar sudeći po anonimnom pismu policajaca iz Lazarevca, postoje grupe unutar same policije koje štite lica koja prete novinarima. Ono što doprinosi uverljivosti navoda iz anonimnog pisma policajaca, jeste da je nakon njegovog obelodanjivanja na *Televiziji B92*, te i nakon interne kontrole MUP-a Srbije, o kojoj je izvestio dnevnik „Politika“, policija uhapsila upravo Nenada Pavlovića, koji se i u tom pismu pominje kao jedno od lica odgovornih za pretnje novinarima. Poslednjih meseci upravo su energične akcije policije na otkrivanju odgovornih za pretnje novinarima i napade na njih, kreirale utisak da, kada se radi o zaštiti novinara, mehanizam državne akcije zakazuje samo kada se dođe do pravosuđa. Slučaj iz Lazarevca zato pokazuje koliko je zapravo sistem koji bi trebalo da obezbedi zaštitu slobode izražavanja u Srbiji krhak, i koliko se utvrđivanje odgovornosti onih koji prete novinarima i napadaju ih, opstruiše na svim stranama. Takođe je indikativno i ono što policija nakon hapšenja Nenada Pavlovića nije saopštila, a to je da li njegovo hapšenje znači i da je interna kontrola MUP-a Srbije potvrdila da je u Lazarevcu bilo zataškavanja, te da li su, protiv koga i kakvi postupci zbog toga pokrenuti.

1.2. Direktor Javnog preduzeća za puteve u Gornjem Milanovcu, Jovica Carević, pretio je Živku Perišiću i Miloradu Bošnjaku, novinarima *agencije Beta* i „Večernjih novosti“, zbog pitanja o tužbi kojom njegov sin zahteva od tog preduzeća 560.000 dinara odštete, preneli su mediji. Marko Carević, sin Jovice Carevića, tužio je Javno preduzeće za puteve zbog saobraćajne nesreće koju je doživeo 4. januara 2010. godine, smatrajući da preduzeće u kome je njegov otac direktor, snosi odgovornost za štetu koju je pretrpeo zbog neadekvatnog održavanja lokalnog puta. Na pitanje Perišića i Bošnjaka, hoće li Carevićev otac podneti ostavku ukoliko se ispostavi da je njegov sin u pravu, direktor Javnog preduzeća za puteve vikao je na novinare da mu „ne diraju porodicu“, poručio im da „vode računa šta rade“ i najavio da će im se osvetiti. Jovica Carević je i predsednik Opštinskog odbora Socijalističke partije Srbije u Gornjem Milanovcu. Mediji su 8. aprila preneli da je predsednik opštine Gornji Milanovac, Milisav Mirković, uputio novinarima javno izvinjenje. „Izvinjavam se, u ime svih odbornika, novinarima Miloradu Bošnjaku i Živku Perišiću, koji su vrlo korektno obavljali svoj posao i pozivam Carevića da to isto učini“, rekao je Mirković pred odbornicima. Jovica Carević izašao je za govornicu, ali je odbio kvalifikaciju da je pretio novinarima. „Ja se stvarno izvinjavam ako su oni to tako shvatili“, rekao je.

Prema Zakonu o javnom informisanju, javno informisanje je slobodno i u interesu javnosti, te niko ne sme da vrši bilo kakav pritisak na javno glasilo i njegovo osoblje, kao ni uticaj podesan da ih omete u obavljanju posla. Ovo bi posebno moralo da se odnosi na državne funkcionere, funkcionere političkih stranaka, kao i imenovana lica u državnim organima i javnim preduzećima i ustanovama. Napadnuti novinari, Živko Perišić i Milorad Bošnjak, i

sami su pohvalili gest predsednika opštine Gornji Milanovac, koja je kao osnivač Javnog preduzeća za puteve, imenovala Carevića na funkciju, kao „pobedu demokratije“.

1.3. Novinar Čaba Segi (Szögi Csaba), saradnik omladinskog dodatka „Kepeš ifjušag“ u listu „Mađar so“, napadnut je i pretučen 15. aprila, nakon susreta sa čitaocima „Kepeš ifjušaga“, održanom u Bečeju, na završnoj večeri Takmičenja srednjoškolaca u umetnosti. Novinara su napala tri ili četiri napadača koji su ga šutirali i udarali u glavu, nakon čega su pobjegli. Čabi Segiju je ukazana lekarska pomoć. Prema rečima samog Segija, napadači su, prema svemu sudeći, unapred isplanirali svoju akciju. Naime, krajem februara na jednom ekstremno desničarskom internet portalu na mađarskom jeziku, pokrenuta je serija omalovažavajućih napisa o vojvođanskom novinarstvu, u kojoj je meta najpre bio Čaba Segi, a potom publicista Atila Sabo Paloc (Szabó Palócz Attila). U delu posvećenom Čabi Segiju citirani su delovi njegovih napisa iz „Kepeš ifjušaga“ i sa njegovog Fejsbuk profila. Prilikom incidenta, napadači su citirali jednu od rečenica koja je tu bila objavljena. Nezavisno udruženje novinara Srbije i Nezavisno društvo novinara Vojvodine, osudili su napad na Čabu Segija, te posebno izrazili zabrinutost da iza napada stoje pripadnici ekstremističkih organizacija koji sve češće ugrožavaju bezbednost novinara. NUNS i NDNV su o ovom događaju obavestili i direktora policije Milorada Veljovića, ali i sve nadležne državne organe, instistirajući da preduzmu sve neophodne mere kako bi ovaj slučaj napada na novinara bio što pre rasvetljen.

U ranijim slučajevima sličnih napada na novinare, protiv napadača su, u slučaju da su bili otkriveni, po pravilu pokretani postupci za nasilničko ponašanje. Za to krivično delo, kada je izvršeno u grupi, ili kada je pri njegovom izvršenju nekom licu nanesena laka telesna povreda ili je došlo do teškog ponižavanja, Krivični zakonik predviđa kaznu od šest meseci do pet godina zatvora. Sudovi su, međutim, u određivanju kazni, često išli i ispod zakonskog minimuma, pa su tako u jednom od poznatijih slučajeva o kojima smo pisali u svojim ranijim izveštajima, u slučaju napada na kolumnistu nedeljnika „Vreme“, Teofila Pančića, napadači bili osuđeni na po tri meseca zatvora. Takođe, ukazujemo na još jednu nelogičnost kaznene politike u Srbiji. Naime, izmenama Krivičnog zakonika iz 2009. godine, pooštrene su kazne za ugrožavanje sigurnosti i nanošenje teških telesnih povreda novinarima u vezi sa novinarskim poslom. Tom prilikom, međutim, nisu pooštrene kazne za nasilničko ponašanje, tako da je kreirana nelogična situacija u kojoj, za ozbiljnu pretnju novinaru, lice koje preti, može biti osuđeno na kaznu u trajanju i od jedne do osam godina zatvora, dok je u slučaju kad ta pretnja bude realizovana nasiljem, ali izostane teška telesna povreda, zaprećena kazna niža, odnosno kreće se u rasponu od šest meseci do pet godina. Ovo paradoksalno znači da bi napadači na Čabu Segija, ukoliko se ispostavi da je reč o istim ljudima koji su mu pretili preko Interneta, mogli biti strože kažnjeni za samu pretnju, nego za realizaciju te pretnje kroz fizički napad do koga je kasnije došlo.

2. Sudski postupci

2.1. Dnevni list „Danas“ moraće, prema izvršnom rešenju Apelacionog suda u Beogradu, da plati naknadu štete u visini od 600.000 dinara sa zakonskom zateznom kamatom od 24.11.2009. godine, kao i troškove postupka u visini od 138.500 dinara, trojici policajaca iz Požarevca, zbog tekstova objavljenih u listovima „Kurir“ i „Glas javnosti“, kao i u dodatku „Danasa“ - Braničevo, kojima im je narušen ugled. Autorka tekstova, novinarka Dušanka Novković, iz Požarevca, takođe je bila tužena u ovom postupku. Iz „Danasa“ tvrde da je iznos naknade sa kamatama dosegao 942.000 dinara, a da su tužioci, budući da je presudom predviđeno da „Kurir“, „Glas javnosti“, „Danas“ i novinarka Dušanka Novković naknadu duguju solidarno, odlučili da se namire upravo od ovog lista. „Ovo je nastavak skandalozne pravosudne prakse kad je u pitanju naš list“, izjavio je ovim povodom glavni i odgovorni urednik „Danasa“, Zoran Panović. Predsednica Udruženja novinara Srbije, Ljiljana Smajlović, ocenila je da je najdeblji kraj izvukla najbolja od tri tužene redakcije. Nezavisno udruženje novinara Srbije oglasilo se saopštenjem u kojem zahteva od nadležnih državnih institucija obustavljanje sudske prakse solidarnog kažnjavanja medija koja, kao u slučaju najnovije kazne „Danasu“, ugrožava opstanak tog dnevnog lista. Bivši predsednik Ustavnog suda, Slobodan Vučetić izjavio je za „Danas“ da, ukoliko zakon predviđa mogućnost da jedan medij plaća odštetu za tekstove koje su druge novine prethodno napisale, kao i za tuženu novinarku tih listova, to je potpuni apsurd. „U isto vreme, ovo treba da bude pouka svim medijskim poslenicima da pokrenu inicijativu da se sporne zakonske odredbe u što kraćem roku promene, kako više ne bi dolazilo do ovakvih situacija“, izjavio je Vučetić za ovaj list.

U konkretnom slučaju, „Danas“ je u svom dodatku preneo tekst Dušanke Novković iz Požarevca, koji su nekoliko dana ranije objavili i „Kurir“ i „Glas javnosti“. U međuvremenu, „Glas javnosti“ je prestao da izlazi, a kompanija koja ga je izdavala je brisana iz registra. Iz registra je brisan i Kurir-net, kompanija koja je u spornom periodu izdavala dnevni list „Kurir“, tako da su se tuženi nužno opredelili da štetu namire od jedinog od tri izdavača koji i dalje postoji. Postavlja se, međutim pitanje po kom osnovu je sud uopšte presudio da tri lista za štetu odgovaraju solidarno. Naime, po Zakonu o javnom informisanju, solidarna odgovornost predviđena je samo unutar istog lista, odnosno samo za odgovornog urednika, novinara koji je autor informacije i izdavača jednog konkretnog lista koji je informaciju preneo, a ne za više izdavača međusobno. Takva, solidarna odgovornost između više izdavača, mogla bi da proizilaziti samo iz opštih odredbi Zakona o obligacionim odnosima, koje predviđaju da za istu štetu koju više lica prouzrokuju zajedno, radeći nezavisno jedno od drugog, ta lica mogu odgovarati solidarno, ali samo ako se ne mogu utvrditi udeli svakog od njih pojedinačno u prouzrokovanju šteti. U konkretnom slučaju, međutim, ovi udeli mogli su se utvrditi, na primer tako što bi se cenilo vreme objavljivanja, ili tiraž u kome je informacija

u različitim medijima bila objavljena, što su sve, u slučaju „Danasa“, sudovi zanemarili. Iz obrazloženja presude koja je doneta još u novembru prošle godine, proizilazi da u konkretnom slučaju nije primenjen Zakon o obligacionim odnosima, već Zakon o javnom informisanju i to, po našem mišljenju, pogrešno. Nažalost, radilo se o drugostepenoj presudi protiv koje nisu postojala redovna pravna sredstva, a iz informacija koje su povodom ovog slučaja mogle da se čuju u javnosti, nije se moglo zaključiti da je „Danas“ koristio neko od vanrednih pravnih sredstava koje je imao na raspolaganju. Po svemu sudeći, ovaj slučaj mogao bi da ukazuje i na to da ni sami mediji često ne koriste sva pravna sredstva koja im stoje na raspolaganju kako bi zaštitili svoje interese, te da je neophodno raditi ne samo na jačanju kapaciteta sudova da postupaju u medijskim predmetima, već i na kapacitetu pravne podrške koju mediji koriste u sudskim postupcima.

2.2. Povodom godišnjica ubistava novinarka Dade Vujasinović, koja je 9. aprila 1994. godine pronađena mrtva u svom stanu u Novom Beogradu i Slavka Ćuruvije, vlasnika listova „Dnevni telegraf“ i „Evropljanin“, ubijenog takođe u Beogradu, 11. aprila 1999. godine, dnevni list „Politika“ objavio je tekstove koji se bave pomacima u prekrivičnim postupcima. U tekstu koji se odnosi na slučaj Dade Vujasinović, „Politika“ prenosi izjavu Zagorke Dolovac, republičkog javnog tužioca, koja tvrdi da je tužilaštvo, nakon što je smrt Dade Vujasinović napokon prekvalifikovana iz samoubistva u ubistvo, saslušalo sve stare i nove svedoke, a da se spisi predmeta sada nalaze na razmatranju pred članovima sudsko–medicinske komisije iz Novog Sada čiji se pisani nalaz očekuje u najskorije vreme. Tužiteljka Dolovac i pored toga što, kako kaže, u ovoj fazi postupka ne može da govori o detaljima, ocenjuje da je indikativno da svedoke u policiji niko nije pitao o čemu je Dada pisala uoči ubistva i da li su joj u vezi sa tim upućivane neke pretnje, kao i sa kim se u to vreme susretala, već su oni saslušavani samo na okolnosti da li je ona posećivala psihijatra. U tekstu koji se odnosi na slučaj Slavka Ćuruvije, „Politika“ prenosi da su članovi Zemunskog kriminalnog klana, Miloš Simović i njegov brat Aleksandar, saslušani u okviru prekrivičnog postupka. „Politika“ podseća da su mediji, posle prošlogodišnjeg hapšenja Miloša Simovića, preneli da je on pokušao da trguje informacijom o Ćuruvijinom ubici, kako bi dobio status svedoka saradnika, te da je tom prilikom navodno zameniku specijalnog tužioca rekao da zna ime i prezime Ćuruvijinog ubice i da ga je Milorad Ulemek, osuđeni bivši komandant Jedinice za specijalne operacije MUP-a Republike Srbije, upoznao sa tim čovekom.

Nerazrešena ubistva novinara Dade Vujasinović, Slavka Ćuruvije, ali i Milana Pantića, dopisnika „Večernjih novosti“, ubijenog u Jagodini 11. juna 2001. godine, i dalje nastavljaju da opterećuju medijsku scenu u Srbiji. Nažalost, i pored brojnih uveravanja nadležnih da će ovi slučajevi napokon biti rešeni, te povremenih informacija koje ukazuju na pomake u istragama, a koje se po pravilu objavljuju u vreme godišnjica njihovih ubistava, postupci su i

dalje u prekrivičnoj fazi, te optužnica još uvek nema. Rešavanje ovih slučajeva, međutim ostaje test rešenosti svake od Vlada koje su se u prethodnoj deceniji smenjivale u Srbiji, da ne samo reformiše pravni okvir na način koji će delotvornije štititi slobodu izražavanja, već i da izvođenjem pred lice pravde odgovornih za najteže zločine nad novinarima u prethodnom periodu, uspostavi i dalje narušeno poverenje između vlasti i medija. Mediji u Srbiji i dalje čekaju Vladu koja će ovaj test uspešno savladati.

2.3. Osnovno tužilaštvo u Somboru odbacilo je krivičnu prijavu novinarkе „Večernjih novosti“, Branke Baletić, i njene kolegenice iz „Blica“, Ranke Ivanoske, podnetu protiv kulskih funkcionera povodom incidenta o kome smo pisali u svojim ranijim izveštajima, a kada ih je privatno obezbeđenje primenom fizičke sile izbacilo sa sednice Skupštine opštine Kula, sa koje su želele da izveštavaju. Osnovno tužilaštvo u Somboru našlo je da u radnjama osumnjičenih kulskih funkcionera nema elementa krivičnog dela koje bi se gonilo po službenoj dužnosti, a novinarkama je preporučeno da ukoliko smatraju suprotno, same preduzmu krivično gonjenje podnošenjem zahteva za sprovođenje istrage ili optužnice Osnovnom sudu u Somboru.

Podsetimo, do incidenta koji je bio povod krivične prijave, došlo je tako što su novinari „Blica“, „Večernjih novosti“, „Dnevnika“ i TV Kula izbačeni sa sednice Skupštine opštine Kula, 16. februara 2011. godine, a dvoje je i privedeno u policiju. Većina novinara bila je sprečena da uđe i na narednu sednicu Skupštine opštine Kula, održanu 04.03.2011. godine. Formalno, razlog je Pravilnik o načinu i obezbeđivanju javnosti rada na sednicama Skupštine opštine Kula i radnih tela, koji novinari smatraju restriktivnim, zbog insistiranja na suvišnim formalnostima kod akreditacija. U svojim ranijim izveštajima ukazali smo da Zakon o javnom informisanju propisuje da državni organi i organizacije, organi teritorijalne autonomije i lokalne samouprave, javne službe i javna preduzeća, kao i poslanici i odbornici, imaju obavezu da informacije o svome radu učine dostupnim za javnost i to pod jednakim uslovima za sve novinare i sva javna glasila. Opstruiranje takve obaveze Pravilnikom koji reguliše pitanje novinarskih akreditacija, u suprotnosti je sa izričitom odredbom Zakona o javnom informisanju, koji u članu 8. propisuje da se nijedna njegova odredba ne može tumačiti i primeniti na način koji bi doveo do ukidanja nekog prava koje zakon garantuje ili do njegovog ograničavanja u većoj meri od one koja je propisana. Činjenica da Osnovno tužilaštvo u Somboru sada odbacuje krivičnu prijavu protiv opštinskih funkcionera koji zloupotrebom tehničkih propisa o akreditacijama uskraćuju javnost za informacije o radu lokalne samouprave, svedoči o nedostatku dovoljno robusnih i efikasnih mehanizama zaštite slobode izražavanja u srpskom pravu.

2.4. Prema odluci suda u Kragujevcu, dnevni list „Alo!“ treba da sudiji Draganu Lekoviću isplati naknadu štete zbog „pretrpljenih duševnih bolova, povrede ugleda i časti“ u iznosu od 200.000 dinara, piše taj list u broju od 22. aprila. „Alo!“ u tekstu posebno apostrofira neprihvatljivost činjenice da je u ovom sporu postupao sud u kome je i Dragan Leković bio sudija, što dovodi u pitanje, kako nepristrasnost suda, tako i legitimitet same presude. Sporni tekst bavio se slučajem iz juna 2009. godine, kada je, kako je saopštila kragujevačka policija, sudija Dragan Leković nakon kraće svađe drškom od pištolja udario u glavu Kragujevčanina Ivana Riznića. „Tražili smo i izuzeće sudije i delegaciju nadležnosti suda u Kragujevcu zato što je u njemu u vreme podnošenja tužbe Leković radio kao sudija. Taj zahtev nam je odbijen“, izjavio je advokat Dušan Stojković, zastupnik lista „Alo!“. Stojković smatra da je „Alo!“ na ovaj način bio uskraćen u svom pravu na pravično suđenje. Leković, koji je u međuvremenu postao sudija Apelacionog suda, tužio je „Alo!“ jer je objavio da je Rizniću drškom pištolja naneo tešku, a ne laku povredu, kao i zbog naslova „Ovako bje srpski sudija“. Policija je protiv Lekovića podnela krivičnu prijavu zbog sumnje da je naneo lake telesne povrede Rizniću i počinio krivično delo izazivanja opšte opasnosti, ali je kragujevačko tužilaštvo obustavilo protiv njega postupak, jer je utvrdilo da je postupao u samoodbrani.

Ono što je posebno interesantno u ovom slučaju, jeste da on predstavlja nastavak prakse koja je u kragujevačkom pravosuđu ustanovljena još 2008. godine. Naime, tadašnji Okružni sud u ovom gradu, nije našao nikakvu smetnju u tome da postupa po tužbi svog sudije Simonide Miloradović protiv nedeljnika „Svetlost“. I tom prilikom, ignorisani su zahtevi za delegaciju nadležnosti sudu u nekom drugom gradu, koji bi sa manje sumnje u sopstvenu neutralnost i objektivnost po takvoj tužbi mogao da postupa. Ne ulazeći u to da li je presuda u bilo kojoj od ove dve stvari ispravna ili ne, sama činjenica da je stranka u sporu kolega koji godinama radi u istom sudu sa sudijom koji u predmetu postupa, objektivno dovodi u pitanje i nepristrasnost suda, i legitimitet presude, te bi je bilo više nego korisno menjati.